

Ravasz László: Százados énekek. (Madách pesszimizmusa, Jókai lelke.) Mikor e két irodalmi beszédet élő előadásban hallottuk, esztétikai élvezeteket keltettek stilisztikai és retorikai szépségükkel, a képekkel, melyek egy-egy elvont gondolatot egyszerűre érzékelhetővé tettek és könnyű szárnyalással átlebbentették a kétségek szakadékain; átjártatták valónkat az élet melegével, mert éreztük, hogy amit a szónok mond, nem alkalmi virág, hanem valódi, egy életen át gyűjtött, a lélek mélyen nyugvó élményeknek megnyilatkozása. Most, mikor nyomtatásban követjük fejtegetéseit s gyakran visszatérünk egy-egy súlyosabb mondatra, érezzük és nyilvánvalóvá lesz előttünk, hogy az élő beszéd szépsége és melege mély gondolatoknak hordozója, az élmény meleg hangulata egymással küzdő eszmék harcából fakad. Az élő előadás szépségével megragadt, a nyomtatott szöveg tartalmával lekötött.

Az első beszéd, *Madách pesszimizmusa*, lényegében válasz egy másik nagy szónokunk és gondolkodónk Madách-magyarozatára. Prohászka Ottokár a történeti képek luciferi diadalának láttára a költeményben imádás helyett káromlást, isteni tervek helyett kontárságot, teremtő stílus helyett cinizmust lát, Ravasz László a bibliai keretben keresi a költemény kulcsát, különösen az utolsó rész ama jelenetében, melyben Éva alázatos boldogságában az Üdvözítő anyjává dicsőül; ezért a történeti képekben is keresi és meg is találja a Megváltót, aki a saját bűne folytán a kegyelem állapotából kiestett és magára maradt embert láthatatlanul kíséri rettenetes harcaiban s előkészíti arra, hogy levetve vélt önállóságának gögjét, visszatérjen az Úrhoz. A Sátán, ki hatalmi harcot kezd Teremtője ellen, maga is kényszerül belátni, hogy ő sem egyéb egy gyűrűnél a teremtés óriás művében. Pesszimista-e tehát Madách? kérdi Ravasz. Az, mint az Isten titkának valamennyi fürkészője, ha az Isten nélkül való életet a tökéletes rossznak látja; de optimista, mikor az élet rosszaságából az örök szeretet és örök jószág kebe-

lébe való visszatérést hirdeti. E fel fogásban, melyet a tudós főpap mes-teri könnyúséggel és természetességgel fejt ki a költő művéből, kénytelenek vagyunk az ő pártjára állani s Madáchot a pesszimizmus vádjá alól fölmenteni.

A Jókai-beszéd egyike azoknak az értékes kísérleteknek, melyek a Jókai-probléma megoldására vállalkoznak. Mert a Jókai-probléma megvan; ez annyit jelent, hogy mióta e költő-óriás megjelent és lelke kincseit pazar kézzel szórta nemzetének, azóta az elmélet: a költői lélektan, a műfajok tudománya nem igen tudott boldogulni vele. Jókai olyan kivételes jelenség az irodalom világában, hogy a meglévő kategóriák, szabályok s egyéb tudományos kel- lékek nem illenek rá, s újat az elmélet nem eszelt ki számára. Az iro- lomtörténetnek könnyű dolga van, mert egyszerűen beleállítja abba a korba és körbe, melyben Petőfi, Arany, Szigligeti, Madách klasz- zikussá emelték a magyar törté- netet.

Ravasz László Jókainak örök gyer- mekvoltából indul ki, melynek szent kiváltsága a fantázia, a felszaba- dulás a valóság uralma alól, az ál- modott világ diadala a létező világ felett. Ravasz szerint Jókainak őse- erejű, egyetemes fantáziáját bizonyos történelemfelettség jellemzi, meséi regék, mythikus és romantikus színekkel; ezért szerinte nem szabad a részletek (egyes művek) szerint megítélni, hanem epikáját egyetlen nagy, összefüggő alkotásnak kell vennünk, mely hasonlít a középkori nagy lovagregényekhez, miket kollektív fantázia teremtett meg. Bármily szellemes ez a megoldási kísérlet, aggodalmaink vannak miatta, mert Jókait magát teljesen mythosszá formálja, olyan késői Ho- meros-félévé, aki a rapszódoszok százados örökségét önti végleges alakba. Ennek az előzményei pedig ez esetben nincsenek meg. Jókai a maga területén hatalmas alkotó *egyén*, kinek lángelméjét nem mer- nők kollektív absztrakciójá felhígtani, valamint művei is, mint egyen- ként zárt és teljes műalkotások, til- takoznak a Mahabharata-féle eposz-

óriásokká való egybeolvasztás ellen. Nincs terem gondolatom kifejtésére, de azt hiszem más oldalról kellene a kérdést megközelíteni. Eddig mindig a fantázián kezdtük; kezdenők egyszer onnan, amit Jókai maga annyiszor hangoztatott: a realitás; felülről helyett próbáljuk meg alulról. Talán akkor valószínűtlennek mondott jellemei is valószínűbe-kké válnak, hisz legtöbbször a nemzet ébredésének és titáni harcainak valószínűtlen idejéből mintázódik, amire a költő maga több ízben utal. Én azt hiszem, hogy sok ellentmondás és látszólagos képtelenség el fog oszlani, ha Jókai szemével fogunk hozzá, az ő esztétikájának, poétikájának, költői lélektanának törvényeit állapítjuk meg.

Ravasz fejtegetései szinte minden lapon megállíthatnak, helyeslésre vagy ellenmondásra bírnak, tehát erősen megindítják és megtermékenyítik gondolkodásunkat. Pompás a Jókai nyelvéről szóló részlet, melynek utolsó sorai Arannyal vetik össze: „Arany minden nyelvészeti lehetlenséget megoldott, ha az előbb problémává vált számára. Jókai sohasem oldott meg problémákat, mert nem voltak soha *nehézségei*.” De itt is tiltakoznunk kell ez ötlet ellen: „Petőfi világa néma világ”, értvén rajta, hogy akusztikai mozzanatai, indítékai nincsenek; nem utalok másra, mint a *Téli esték* utolsó versszakára, melynek szimfóniája kész cáfolat.

Van Ravasz Jókai-tanulmányának egy önálló része, mely a képzetet s a valóság viszonyát tárgyalja. Ez esztétikai irodalmunkban egyike a legmélyebben járó fejtegetéseknek s bár alig terjed kilenc lapra, többet mond, mint némely kilencéves értekezés. Sem a Jókai-, sem a Madách-magyarozók nem mellőzhetik ezt a két remekbe készült tanulmányt.

Tolnai Vilmos.

Újabb Wilde-kötetek magyarul. (Toll, írón, méreg, Fordította: Bálint Lajos. — Tanulmányok, Fordította: Hevesi Sándor. — De Profundis, Fordította: Telekes Béla. Genius-kiadás.) Az a huszonöt év, mely Oscar Wilde halála óta immáron eltelt, elég nyugodt távlatot nyit arra, hogy meglássuk rajta azokat a — valódi vagy hamis — rovásokat és értékeket, amelyeket mindig láttat, avagy lassanként elmos az

idő. Annyi kétségtelen, hogy a Wilde-láz kacér, bizzar irodalmi divata eltűnt. S ha most hatása alól már higgadtabb, összefoglalóbb távolságra jutva, értékjelentősséggé akarjuk kiemelni munkásságát, egyrészt fájdalmas csalódással kell lemondanunk arról a kísérletről, amely őt s műveit a klasszikus arányosság méreteivel próbálja felfogni és értelmezni, másrészt leverő érzések közt kell szemlélnünk kápráztató tehetségének örökség-sorsát: a szellemeskedő ötlet-formáknak epigon öröklődésekben kihasználta, fénytelen elfonnyadását és kiéledését.

A fenn jelzett kötetek Oscar Wilde-ot, mint a művészi élet forradalmi individualistáját alakítják elénk. Alapjában Wildenak a tanulmányokban tulajdonképpen nincs sem hite, amelyet hirdessen, sem elmélete, amelyet bizonyítson. Ő sohasem jut tovább önmagánál. Ő mindig önmaga, saját egyéniségének élvezője, — de csak önmagáért s erre használja, építi fel maga körül a világot. Objektív mértéket, elvet, történelmet nem ismer, sem magában, sem magán kívül. A dolgok, az élet mértéke csak az egyén, akit a képzelete határoz meg a szépség stílusában. Ez a képzelet azonban valahogy nem a maga teremtő fényében ragyog. A logika játékos könnyedsége csillog rajta. Formák, melyek kikerülnek azt, hogy gondolatok teljenek és érlelődjenek beléjük, ötletekké könnyűnek és dialektikus szellemeskedések csattanó káprázatát villogtatják fölötte. Lépten-nyomon érzik, hogy a forma, a kifejezés fontosabb, mint a tartalom. Az ötlet veri a gondolatot. A paradoxonok bűbájos kötél tánca, mely villanó, néha szédítő erejével inkább izgatja, mint kifejezi az igazságot, csak magát egyensúlyozza s nem veszi észre, hogy csak mozdulat-, játék-stílus lett, amely meglep, mert merész, de nem azért, mert talán igaz és biztos.

Szinte magától értetődik, hogy Wildenak ezzel az életszemléletével nem férhet össze a világ szinthezisének szolid munkája. Wilde paradoxonokra bontja szét az egész életet. Ezért lesz fölényes, cinikus, aki mindent feláldoz a meglepetés hatásának. A világot sem éli át, nem is szenved meg, nincs igazi élménye róla; ő maga csinálja, és finom mívű